Okkara olja, okkara vinnuvegur

Vit velja ofta skipanir, ið eru ætlaðar samfeløgum, sum í fólkatali og peningaumsetningi eru meira enn hundrað ferðir størri enn okkara. Oljuumsiting okkara skal leggjast soleiðis til rættis, at hon røkir áhugamál føroyinga

Hetta m.a. segði Elias Davidsen, ráðgevandi verkfrøðingur, tá spurningurin um møguleikar fyri føroyingar í oljuvinnuni varð umrøddur á oljustevnuni í Læraraskúlahøllini seinasta vikuskifti.

Elias Davidsen segði:

Setningurin er at fáa mest møguligt burturúr fyri Føroya land, og tað er líka mikið um olja verður funnin ella ikki. Tað er nevniliga so, at um vit bera okkum rætt at, kann nakað fáast burtur úr, sjálvt um eingin olja er í okkara undirgrund.

Lyklaorðið í hesum sambandi er **styring.** Ofta fær man tá fatan, at politikarar og embætisfólk halda, at orðini **styring** og **ræði** hava somu merking. Men í hesum sambandi hevur merkingin **at styra** einki við merkingina **at hava ræði** at gera. Merkingin er tann upprunaliga: **at skipa fyri við viti og skili.**

Og tí verður tað **umsitingin av oljuvinnuni,** ið verður avgerandi fyri, hvønn leiklut føroyingar fáa í oljuvinnuni. Tað verða tí vit føroyingar sjálvir, sum koma at gera av, hvussu stóran leiklut við fáa í oljuvinnuni. Tað sum higartil hevur verið at hoyrt frá landsstýrinum og oljuráðleggingarnevndini, bendir einki á, at tey hava hesi sjónarmið, og er tað ræðandi.

Undir viðgerðini í løgtinginum av **Lóg um forkanningar o.a.m. av undirgrund Føroya** vóru sjónarmið frammi, sum bendu á, at løgtingið ynskir at skipað verður so fyri, at føroyska vinnulívið skal sleppa uppí part. Í álitinum frá marknaðarnevndini stendur:

»Vísandi m.a. til samsvarandi norsk krøv verður tað eitt náttúrligt krav frá føroyskari síðu, at tey feløg, ið fáa vinnulig rættindi, skulu leggja hesi til rættis soleiðis at føroyskur ídnaður, verkfrøði og gransking koma í fremstu røð skjótast gjørligt, og soleiðis at neyðugt grundarlag verður skapt fyri kappingarføri framettir.«

Og seinni stendur í sama áliti:

»Mælt verður til, at tann almenna fyrisitingin, sum tekur seg upp, fer at virka í neyvum samstarvi við vinnulívið, og at stórur dentur verður lagdur á at fáa tá frægastu serfrøðina vit varða av at skipa fyri á hesum øki.«

Fyri føroyska vinnulívið eru hesar viðmerkingar sera áhugaverdar, men spurningurin er um landsstýrið og umsitingin fara at taka tær til eftirtektar. Sum áður nevnt eru hesi viðurskifti ikki nevnd í frágreiðingini frá Ráðleggingarnevndini.

Hvussu skal so umsitingin verða fyri, at føroyingar fáa tann lut, teir eiga í oljuídnaðinum?

Tá vit fáa settan ein spurning av hesum slag, er tað vanliga, at vit kanna eftir, hvussu tað er gjørt í Danmark og kanska í hinum grannalondunum, og so velja vit at kopiera tá skipanina. Tað eru nógv dømi um, at hetta er skeivt. Og tað skeiva vit gera liggur ofta í bæði kanningini og í kopieringini.

Skeivleikin í kanningini liggur ofta í, at vit gera okkum ikki greitt hvat grundarlagið er fyri útlendsku skipanini, og sum oftast eru tað danir, ið gera kanningarnar, og teir hava ikki nóg gott innlit í, hvat kanningarúrslitini skulu nýtast til í Føroyum. Tann størsti feilurin vit oftast gera er, at vit gera okkum ikki greitt, hvat Føroyar og føroyska samfelagið er, í mun til landið vit kanna og tað samfelag hat er. **Vit velja tí ofta skipanir, ið eru ætlaðar til samfeløg, sum í fólkatali og peningaumsetningi er meira enn 100 ferðir størri enn okkara, og hetta gevur trupulleikar.**

Tað er eingin natúrlig grundgeving fyri, at t.d. danska og føroyska samfelagið **skulu** líkjast. Vit kunnu taka eitt dømi sum lýsir munin millum Danmark og Føroyar. Seinastu 1000 árini hevur menningin í landbúnaðinum í Danmark og Føroyum ført til, at í Danmark hevur kornframleiðsla og neytahald størsta týdning, meðan seyðahald er týdningarmest í Føroyum. Tað vit ofta gera er, at vit royna at kopiera donsku kunna, men tað rætta hjá okkum er ein ær. Kúgvin og ærin eru fullførir skapningar, og teir líkjast eitt sindur, men eru avgjørt ymiskir á flestu økjum. Neyt eru best hóskandi á einum øki, meðan seyður er tann rætti á einum øðrum øki.

•

Við hesum havi eg roynt at sagt, **at oljuumsitingin skal leggjast soleiðis til rættis, at hon røkir áhugamál føroyinga,** og tað er arbeiðssetningurin, ið settur verður, sum skal verða avgerandi fyri, hvussu henda umsiting skal verða, bæði hvat manning og arbeiðslag viðvíkur. Tað er illa hugsandi, at vit kunnu finna eina umsiting í grannalondum okkara, ið kann kopierast til okkara viðurskifti. Vit skulu heldur gera av, hvat vit vilja, finna útav hvørjar møguleikar vit hava at náa okkara mál, og síðani gera okkara egnu skipan til okkara endamál.

Í frágreiðingini frá Oljuráðleggingarnevndini verður greitt frá, hvussu umsitingin kann skipast, og er hetta uppskot skilagott, men hvussu umsitingin skal tryggja, at føroyska samfelagið fær størst møguligan ágóða er ikki lýst, og við uppskotinum hjá nevndini er tað ikki víst, at hesi áhugamál verða tryggjað nóg væl.

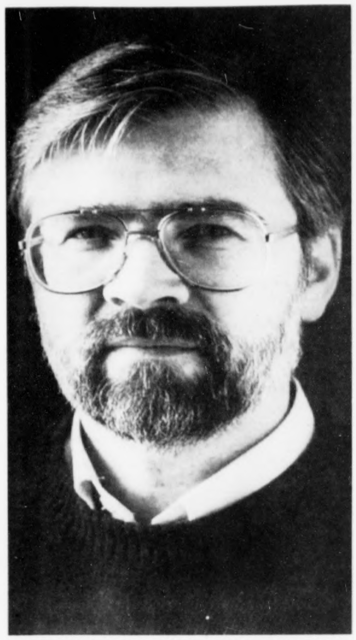

Elias Davidsen: – Til tess at fáa røttu umsitingina og soleiðis tryggja okkum okkara part í oljuvinnuni, er tað sera umráðandi, at umsitingin hevur myndugleika at fremja sítt yrki

Hvør er so arbeiðssetningurin hjá oljuumsitingini?

Oljuráðleggingarnevndin hevur í síni frágreiðing greitt frá, hvønn arbeiðssetning hon heldur, umsitingin skal hava. Henda umsiting skal taka sær av løgfrøði, jarðfrøði og eitt sindur av búskapi, men tey samfelagsligu áhugamálini verða ikki nevnd. Hetta kann ikki verða rætt, og tí eigur arbeiðssetningurin at viðgerast sera gjølla, og her eru ikki stundir at bíða.

Sum kunnugt so hevur lyklaorðið í føroyskari umsiting – tey seinastu árini – verið at **bíða,** men fyri einum mánaði síðani fingu landsstýrisumboðini at vita frá donum, at **nú** skal nakað gerast á hesum øki. T.v.s. at gera vit einki, fáa vit eitt uppskot frá danskari síðu hesum viðvíkjandi, sum vit bara skulu góðtaka, og so hava vit eisini mist hesa ávirkanina á okkara viðurskifti.

Viðgerðin av arbeiðssetninginum hjá oljuumsitingini skal føra við sær, at ein **reglugerð** verður gjørd fyri oljuumsitingina.

Í reglugerðini skal greitt sigast hvat arbeiðssetningurin hjá oljuumsitingini er. Eisini skal rættiliga gjølla verða ásett, hvussu arbeiðið umsitingarinnar skal fremjast fyri at náa røttu málini.

Tað er sjálvsagt, at arbeiði við at greina jarðfrøðina í undirgrund okkara er høvuðssetningurin hjá umsitingini, og harnæst allir teir løgfrøðiligu spurningarnir í sambandi við hesi viðurskifti. Men tað er ikki gjørligt at gera nakað skilagott við teir løgfrøðiligu spurningarnar og loyvistreytirnar fyrrenn tú veitst, hvat tú vilt náa við tínum løgum og treytum. Tað ber illam til at sigla og einans hava sjóreglar umborð og eingi kort. Tú veitst í hvussu er ikki, hvar tú endar.

Tað er neyðugt at vita hvar tú ert, fáa kortini til vega og síðani seta út í kortið.

Ella við øðrum orðum: vit skulu gera okkum greitt, hvat føroyskt vinnulív er, tá hugsað verður um oljuídnað. Síðani skulu vit seta okkum fyri, hvar vit ynskja at verða um 1 ár, um 5 ár og um 10 ár.

Av tí at eingin veit, hvat føroyskt vinnulív er, tá hugsað verður um oljuídnað, skal umsitingin, sum tað fyrsta, seta partar av vinnulívinum í gongd við eina kanning sum lýsir:

1. Hvørjir partar av vinnulívinum kunnu longu nú fáa lut í oljuvinnuni
2. Hvørjir partar av vinnulívinum ynskja at fáa lut í oljuvinnuni
3. Hvussu menna vit vinnulívið til at hava lut í oljuvinnuni

Henda frágreiðing skal verða ein partur av tí grundarlagi løgfrøðingar skulu nýta, tá reglur og treytir verða settar til tey feløg, ið skulu hava loyvi til virksemi í Føroyum ella føroyskum sjóøki.

Aðrar viðmerkingar til umsitingina

Fyri at fáa tá røttu umsitingina og soleiðis tryggja okkum okkara part í oljuvinnuni, er tað sera umráðandi, at umsitingin **hevur myndugleika** at fremja sítt yrki. Við løgtingslóg nr. 179 frá 21. okt. '93: **Lóg um forkanningar o.a.m. av undirgrund Føroya,** hevur landsstýrið fingið ávísan myndugleika í sambandi við forkanningar o.a.m., og henda myndugleika kann landsstýrið geva øðrum t.d. oljuumsitingini.

Men at **fáa** myndugleika er ikki tað sama sum at **hava** myndugleika. Myndugleika hevur tú bert um tú í tínum dagliga yrki gevur tilmæli og tekur avgerðir, ið mótpartur tín hevur virðing fyri. T.v.s., at tíni tilmæli og avgerðir skulu takast út frá røttum grundarlag. Ella við øðrum orðum: **umsitingin skal arbeiða professionelt.** Hetta krevur at landsstýrið gevur umsitingini **ábyrgd,** og **møguleikar** fyri at arbeiða professionelt.

Við eini professionellari, vælvirkandi umsiting, sum í stóran mun styðjar seg til føroyska vinnulívið og gevur vinnulívinum uppgávur, eru góðir møguleikar hjá føroyska vinnulívinum at fáa tann lut í oljuvinnuni, sum tað og samfelagið ynskir.

Grundin til at umsitingin skal geva føroyskum fyritøkum uppgávur er, at tað er mennandi fyri vinnulívið, og so vilja útlendsku feløgini eisini gera nýtslu av føroysku fyritøkunum.

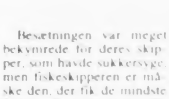

Sinnopsgass-vanlukkan á »Heldarstindi« 9 ár eftir:

Sjey fingu varandi mein

Við brunasárum og blindir vórðu sjey føroyskir fiskimenn heimtaðir við tyrlu í Eystursjónum og fluttir á sjúkrahús

Heldarstindur

Danski blaðmaðurin Bent Bernardi Sørensen var herfyri í Føroyum í tíðindaørindum. M.a. hitti hann Hálvdan Gudmundsen í Sandavági, ein av teimum, sum varð ringast fyri av eiturgassvanlukkuni á »Heldarstindi«.

Greinina, sum Bent B. Sørensen skrivaði eftir at hava tosað við Hálvdan Gudmundsen um vanlukkuna, hevur hann sent Dimmalætting.

Sennepsgas ændrede Halvdan Gudmundssons liv totalt den 22. marts 1984. Den 30-årige styrmand havde frivagt og lå og sov i sin kahyt onbord på den færøske trawler »Heldarstindur«, da mandskabet på dækket fik en sennepsgasbombe i garnet.

Det blev Halvdans sidste dag som fisker og starten på et rent helvede af smerter, sygdom og angst.

Næsten ti år senere sidder Halvdan Gudmundsson i sit lille pedelkontor på Miðvágs-Sandavágs Skole på Færøerne og genoplever i tanker og samtale den uhyggelige dag på Østersøen.

Han er erklæret 70 procent invalid med ødelagte lunger og slimhinder, men klarer det fysisk lette arbejde på skolen.

– Vi fiskede på russisk licens og lå ud for Gotland, da vi om morgenen fik den store bombe op på dækket. Den var intakt, men pludselig sprang forpartiet af, siger Halvdan Gudmundsson og hoster kraftigt.

Det syv mand store mandskab på »Heldarstindur« fiskede på tredie sæson efter torsk i farvandet nord for Bornholm, fortæller Halvdan.

De færøske fiskere i alderen 18 til 34 år havde hørt om giftgasbomberne fra Anden Verdenskrig, men de havde ikke forestillet sig, at de risikerede at få kræft af at fiske torsk uden for de giftgaszoner, der er afmærket på søkortene.

– Jeg var gået i seng klokken halv fire, men blev vækket af skipper klokken halv ni. Dækket var fyldt med det blanke, lidt mørke stof. Jeg ville smide bomben i vandet, men gled hele tiden på det glatte dæk. Til sidst kom kokken til hjælp. Sammen fik vi bomben ud ved hækken. Positionen var 56°09 nord, 19°20 øst på 47 favne.

Giftgassen var blevet spredt over hele skibet, da ventilationsanlægget blev startet ved en fejl. Kutteren var et stort gaskammer, fortæller Halvdan Gudmundsson.

Hans kraftige, kroniske hoste afbryder ofte beretningen. Halvdan Gudmundsson fik samme symptomer som de øvrige besætningsmedlemmer, men altid med to timers forsinkelse, fordi han ikke var på dækket fra starten. Fiskerne vaskede sig og fiskede videre, men giften arbejdede i huden og skabte brandsår.

– Vi anede fortsat ikke, hvad der var galt. Men tre af fiskerne var klokken ti så forbrændte, at vi ringede til en færge i området og derpå til Centralsygehuset i Rønne. Vi var også i kontakt med Landssygehuset i Tórshavn, Rigshospitalet i København og sygehuset på Gotland, inden der blev sendt en helikopter ud med en læge.

Alle havde da store forbrændinger på ben og arme, i øjnene og på kønsorganerne, for vi havde jo tisset. Nogle af kammeraterne kastede op og havde problemer med at se, husker Halvdan.

Helikopteren hentede de tre værst medtagne – maskinmesteren og to matroser. Den svenske læge mente, at de fire øvrige nok skulle kunne sejle »Heldarstindur« til Bornholm – en sejlads på 16–18 timer. Som den mest udhvilede tog Halvdan vagten og satte kursen mod syd. Skipperen, kokken og en letmatros gik til køjs.

Halvdan forsøgte at vaske det beskidte dæk med »Neptun«, men kontakten mellem det kraftige rengøringsmiddel og sennepsgassen udviklede et hvidt stof og nye dampe. Det ødelagde hans lunger, viste det sig senere.

– Vi havde sejlet fire timer, da matrosen kom op på broen. Han var blind. Jeg vækkede de to andre. De kunne heller ikke se. Jeg havde altså tre blinde passagerer ombord, da vi var nået ind i den tætte trafik i den polske zone af Østersøen.

Efter yderligere halvanden times sejlads blev jeg selv blind. Jeg nåede at aflæse positionen og bad igen om at få helikopteren ud til os. Jeg råbte i radioen, at andre skibe i nærheden skulle være på vagt, og jeg advarede de mod at komme ombord. Jeg ved ikke, om nogen hørte os. Lægen i Visby gav besked om, at vi skulle tage vore klæder af, fordi gassen lå mellem huden og tøjet, fortæller Halvdan.

Han tændte alt lys på kutteren, så helikopterpiloterne kunne finde den, og standsede alle maskiner på nær den ene lysmotor. De fire færinger lagde sig nøgne til at vente på hjælpen. Deres smerter var uudholdelige.

Der var morfin ombord på kutteren, men alle var totalt blinde og kunne derfor ikke bruge sprøjterne.

– Det blev værre og værre, som tiden gik. Hele skibet var fyldt med gas, fordi ventilationsanlægget havde været i gang. Vi havde det forfærdeligt, kunne ikke se og næsten ikke trække vejret. Time efter time gik, fordi de ikke kunne finde os. Ved 23-tiden kom der endelig en læge ombord, beretter Halvdan og hoster igen voldsomt.

De fire fiskere havde været mindst 14 timer på kutteren, siden bomben sprang om morgenen. De var næsten bevidstløse og skulle bæres hen til stævnen for at blive hejst op i helikopteren.

– Den svenske læge var næsten panikslagen, da han så os, men han gjorde et stort arbejde. Vi kom til Visby, hvor vore tre kammerater allerede var indlagt. Vi fik morfin mod smerterne, men svenskerne kunne ikke behandle os. Dagen efter blev vi i et Hercules-fly fløjet til Rigshospitalet. Der lå jeg ti dage på intensivafdelingen.

Alle syv kom hjem til Færøerne efter en måned på Rigshospitalet. De, der var mest forbrændt, blev indlagt på Landssygehuset i Tórshavn.

De var fortsat blinde. Lægerne i København havde ikke givet de syv fiskere håb om at komme til at se igen, men halvanden måned senere vendte deres syn tilbage.

Besætningen var meget bekymrede for deres skipper, som havde sukkersyge, men fiskeskipperen er måske den, der fik de mindste følger af mødet med giftgassen. Som den eneste af de syv kom han på havet igen.

– Skipperen var heldig. Han stod på broen, da bomben sprang. Også kokken er kommet godt over det. Han var i olietøj. Halvdan Gudmundsson hoster igen voldsomt.

Hans ene lunge punkterede, og bronkierne blev brændt væk den skæbnesvangre dag på Østersøen for snart ti år siden. Han var adskillige gange i København til nye undersøgelser og behandlinger, inden lægerne fandt frem til medicin, der i stærke doser kan lette hans vejrtrækning.

Halvdan Gudmundsson tager fire forskellige præparater tre gange om dagen for at holde lungesygdommen nede. Desuden får han ofte store hævelser over alt på kroppen.

Lægerne på Rigshospitalet behandlede de syv fiskere, som om de havde kræft, og sagde, at behandlingen ville gøre dem sterile. Den påstand har de seks modbevist ved at blive fædre. Den syvende er ungkarl.

Men alle syv har et svagt immunforsvar og får alle slags infektioner. Fire har problemer med fysisk arbejde. To har gennemført teoretiske uddannelser.

Ingen læge har villet love, at de syv uheldige fiskere undgår at udvikle kræft efter mødet med sennepsgassen.